

Debatindlæg af Jette Rostock

Spørgsmålet er om en essaysamling hvor problemstillingen er hvordan en dansk arkæologisk kanon skal se ud, kan bidrage til noget nyt og interessant? ... til det arkæologiske forskningssamfund og til samfundet i øvrigt. Et krav til essayene om at levere en kanon på 12 fund virker ikke just nytænkende – fokuseringen på det danske ej heller – tværtimod. Kanon-ideen minder lidt for meget om en tid i 1800 tallet hvor arkæologien gik hånd i hånd med borgerskabet i etableringen af en kapitalistisk dansk nationalstat – eller/og om 1600-1700 tallets kongelige raritetskabinetter. At placere nutidens arkæologiske videnskab i en nationalistisk-klenodie-udpegende rolle er et foruroligende tilbageskridt og (tilmed) ikke i overensstemmelse med fagets virke og erkendelser – det samme gælder kanon-ideens hele tanke om at sætte normer for hvad der er rigtigt, bedst og vigtigst. Hvorfor initiativtagerne til essaysamlingen mener at netop en kanon er en god idé, står derfor noget uklart!

”Kanon - so ein ting mussen wir også ha”

Det måtte jo (næsten) komme! – at nogen skulle foreslå at også dansk arkæologi stillede med en kanon ret kanonerne ind klar til affyring ...

Vitserne i de forskellige ”fejllæsninger” kender vi - krigsmetaforen ligger dog lige for, når ideen til en national kulturkanon er kommet fra en kulturminister der for et par år siden erklærede kulturkamp. Mod hvem kampen egentlig er rettet, er siden blevet debatteret. Og når det kommer til Kulturministerens nationale kulturkanon (7x12 værker fra 7 kunstområder som skal ligge klar på ministerens bord i januar 2006) har mange fra kunst-, film- og litterære- kredse udtalt sig både for og imod i det hele taget at have en sådan.

Nu inviteres studerende, lektorer og censorer på Forhistorisk Arkæologi ved Københavns Universitet til at skrive essay med forslag til en dansk arkæologisk kanon. Det hele skal munde ud i en essaysamling – formodentlig med titlen *Dansk Arkæologis Kanon* – hvor kravet til alle essay åbenbart vil blive at de: ”... indeholder forslaget til en samlet kanon på omkring 12 fund ...” (*Invitation til at diskutere Dansk Arkæologis Kanon*, februar 2005). Det er bestemt et spændende tiltag at en arkæologisk institution på denne bevidste måde tager afsæt i en nutidig og aktuel samfundsdebat – det sker for sjældent – men det gør det ikke mindre vigtigt at være bevidst om hvilken politisk og samfundsmæssig situation man indgår i, og hvilken udvikling man måske støtter.

Tanken bag initiativet essaysamlingen *Dansk Arkæologis Kanon* må formodes – i mangel af en egentlig begrundelse fra initiativtagernes side – at være, at i den nuværende situation vil netop en kanon være den helt rigtige måde for den arkæologiske disciplin at bidrage til (og vise sin nytte i) dagens samfund på. Intet sted i invitationen sættes der spørgsmål til selve kanon-ideen – kun til indholdet af en sådan – hvilket efter min mening er en stor fejl. Vi må også overveje om kanon-ideen som sådan, er i overensstemmelse med fagets praksis og erkendelser? For vi vil vel ikke formidle og bidrage med noget der ikke er? Tværtimod, vil

jeg mene! Kun ved at være i overensstemmelse med fagets videnskabelige landvindinger vil vi kunne bidrage med noget nyttigt, tidssvarende og interessant nyt til dagens samfund.

Nedenfor vil jeg komme ind på hvorfor en dansk arkæologisk kanon ikke er i overensstemmelse med fagets praksis og erkendelser – kort sagt en argumentation imod selve kanon-ideen. Herved sættes der samtidigt spørgsmålstejn ved essaysamlingen *Dansk Arkæologis Kanon*. Derefter vil jeg dog komme ind på hvordan en sådan essaysamling måske alligevel (trods alle odds imod) vil kunne byde på noget nyt og interessant – ikke mindst hvis fundamentet for essaysamlingen ændres, hvilket jeg vil komme med forslag til.

Kanon-ideen. Kanon kontra kontekst

Som jeg allerede har været inde på, indgår ordet kanon i en aktuel politisk og samfundsmæssig debat. Det er derfor ikke nok at slå ordet op i ordbogen når man skal finde ud af hvad der menes med en sådan! Kanon er blevet en decideret idé og ordet kanon er ”belastet”: Det har fået sin betydning i den kontekst hvori det indgår – i de måder og sammenhænge der tales om kanon på. Kanon er i dag en del af en politisk dagsorden, og der kører en egentlig kanondiskurs som det ikke bare sådan uden videre er muligt at tilsidesætte. Det er der ikke noget underligt eller odiøst i. Men det betyder at en essaysamling med titlen *Dansk Arkæologis Kanon* uundgåeligt må ses i denne samfundsmæssige sammenhæng. Med dagens forståelse af kanon i baghovedet vil jeg nu kigge nærmere på ideen at udpege en dansk arkæologisk kanon – kanon-ideen.

Til ideen en dansk arkæologisk kanon på 12 fund knytter sig tre hovedideer:

- ideen om det nationalt danske (dansk).
- ideen om at arkæologi er fund (arkæologisk).
- ideen om at sætte normer (kanon).

De tre ideer fletter sig naturligvis sammen, men jeg skal her, for overskuelighedens skyld, forsøge at holde dem adskilt. Og jeg skal kigge på dem ud fra den grundlæggende antagelse at det vi arkæologer skal formidle og bidrage til samfundet med skal være i overensstemmelse med vores praksis og erkendelser. Er kanon-ideen så det?

Lad mig starte med **ideen om at arkæologi er fund**. Fund (det være sig i forståelsen: genstande, anlægstyper eller lokaliteter) er jo centralt placeret i den arkæologiske videnskab, og vi arkæologer er ret afhængige af sådanne. Vi elsker dem! Vi pusler dem og kanøfler dem, og vi bruger dem som belæg i vore argumenter for forskellige fortolkninger. Og vi viser dem ofte stolte frem. Men er arkæologi fund? Ér fundene, om man så må sige, den arkæologiske videnskabs ”værker”? ... eller måske fortidens ”værker”? (parallel til en national kulturkanon’s litterære/kunst værker). Den arkæologiske videnskab har et skældsord – en dårlig samvittighed fra de kulturarkæologiske dage – som processuel arkæologi brugte, og som her næsten er svar nok: ”genstandsfixeret”...

Nej, arkæologi er ikke fund! Den arkæologiske videnskab gør fund og bruger fund, men de er langt fra alt. Arkæologi benytter og udtænker også metoder, teorier og fortolkninger. Arkæologer ved fx en masse om hvordan det materielle (fundene om man vil) relaterer sig til mennesker: hvordan mennesker påvirkes af, bruger og manipulerer det materielle. Vi har

teorier og viden om tid og rum. Det lange tidsperspektiv fremhæves ofte som en af den arkæologiske videnskabs styrker. Vi ved en masse om samfund og forandringer. Og vi ved en masse om tværvideenskabeligt arbejde, og brug af mange og forskelligartede kilder. Meget mere kunne sikkert nævnes ... heriblandt naturligvis alt det vi ved om fortiden. Arkæologi er altså ikke kun fund! Set fra denne synsvinkel er der derfor ikke nogen grund til at fundene skulle være de eneste grundsten i en evt. dansk arkæologisk kanon.

Men er fundene så fortidens værker? På en vis måde, ja: fund som solvognen og rageknivene er skabt i bronzealderen, men med (især) postprocessuel arkæologi har vi fået øjnene op for at de også er nutidige (modernitetens) produkter – fund (genstande, anlægstyper og lokaliteter) er produkter af landbrugs- og industri-samfundet, og af den arkæologiske virksomhed. Og ting/fund har en biografi: de har et liv og har forskellig betydning til forskellige tider – og i forskellige kontekster. Jeg vil ikke her gå dybere ind i diskussionen, men blot påpege at også på dette punkt, med denne erkendelse, har den arkæologiske videnskab noget at bidrage med til dagens samfund. Spørgsmålet er så om vi arkæologer mener at en udpegning af 12 fund til en dansk arkæologisk kanon harmonerer med en sådan erkendelse? Om vi arkæologer vil fremstille fundene som ”stivnede” værker fra fortiden? Nej, det harmonerer ikke med de videnskabelige erkendelser og diskussioner vi for tiden fører.

Og så kom jeg frem til **ideen om det nationalt danske**, for ovenstående er samtidigt et argument imod at indføje fundene i en national betydning – med en dansk arkæologisk kanon ville vi arkæologer (som om det var noget naturligt og essentielt) placerer fundene biografisk som nationalstaten Danmarks! At placere fundene i en bestemt fortælling – den nationale kanon-fortælling – vil ikke være i overensstemmelse med den arkæologiske videnskabs erkendelser. Ikke fordi den nødvendigvis vil være forkert, men fordi det hverken er den eneste mulige eller den mest rigtige. Den vil blot være den fortælling Kulturministeren foretrækker. Men en af de erkendelser vi arkæologer har gjort os er netop at tings betydning og den fortælling de indgår i afhænger af tid og rum og konteksten i øvrigt. Så den arkæologiske videnskab skulle hellere formidle dette frem for at fremføre en national fortælling.

At placere fundene i en national sammenhæng vil ikke engang være særlig tæt på vores viden om forhistorien, hvor de nutidige nationale grænser på landkortet ikke gjaldt. Arkæologiens udforskning og erkendelser om fortiden går godt nok også på geografiske forskelle og identitet, men ikke primært på national identitet. Arkæologien viser derimod hvordan forskellige mennesker og identiteter påvirker hinanden – vi kan erkende at mennesker har kontakter, handler og udveksler ideer; at mennesker rejser og er på vandring – vi kan se påvirkning og interaktion over både mindre og større geografiske rum (endda over kontinenter). De fund arkæologien arbejder med er blevet til i dette virvar af mennesker, ting og forskellige ideer/værdier.

Den arkæologiske videnskab holder sig heller ikke selv indenfor Danmarks grænser. Der er naturligvis en dansk lovgivning på området, og der udføres et stor administrativt og praktisk arbejde indenfor landets grænser – og de fleste danske arkæologer har deres arbejde og får deres løn i Danmark. Men når det kommer til arkæologi er danske arkæologer ikke først og fremmest danske – men arkæologer. Danske arkæologer henter ideer, inspiration (og fund) på

tværs af landegrænser, og arkæologer fra andre lande gør ligeså. At fx tolke et fund indebærer ofte at kigge langt ud i verden på mange andre fund. Arkæologi er en verdensomspændende videnskab – et globalt netværk, og vores videnskab udvikles i en international sammenhæng. Selv ”Christian Jürgensen Thomsen’s” treperiodesystem (som ofte fremstilles som en national fortælling) var et resultat, en erkendelse, af internationale kontakter og diskussioner. Som en sidebemærkning skal det desuden påpeges at erkendelsen af treperiodesystemet (som en af arkæologiens vigtige fortællinger, og stadig grunden i meget af den arkæologiske videnskabs virke) ikke vil kunne indgå i en kanon på 12 fund – til denne fortælling kræves mindst tre (sluttede) fund. Og for at erkendelsen (på Thomsens tid) kunne opstå og blive argumenteret anerkendt behøvedes et endnu større antal fund – et, tre eller tolv fund gjort i Danmark var langt fra nok!

Nej, ideen om det nationalt danske holder ikke – den stemmer ikke overens med den arkæologiske videnskabs virke og erkendelser. Derfor bør vi arkæologer heller ikke hoppe på den neo-nationalistisk galej som forsøges oprustet af visse kræfter i dagens samfund – arkæologi er en international videnskab og oldtiden er ikke en evolutionistisk bekræftelse på hverken nationalstatens uundgåelighed eller specielt danske kulturelle værdier.

Den sidste idé der knytter sig til ideen en dansk arkæologisk kanon er **ideen om at sætte normer**: at opsætte regler og forskrifter for hvad der er rigtigt, bedst og vigtigst. Både når det kommer til vores egen forskning og når det kommer til vores viden om fortiden ved vi at hvad der er normen er forskelligt og forandres over tid og rum. Og selv om den arkæologiske forskning ofte drejer sig om at finde de gældende normer i et samfund er vi også begyndt at være opmærksom på alt det der ikke passer ind – det anderledes og normbrydende. Vi ved at hvad der er det vigtigste og mest centrale (fund) afhænger af den synsvinkel der anlægges og hvilket mål man (fx forskeren) har. Vi har erkendt at hvad der er bedst, vigtigt, godt, interessant, utroligt, smukt og spændende afhænger af øjnene der ser – af perspektivet. Det afhænger af: hvornår, hvor, hvad, hvem og hvorfor – kort sagt, det afhænger af konteksten. Så i stedet for at falde vores egne videnskabelige erkendelser i ryggen – ved at forsøge at bilde andre ind at vi arkæologer kan udpege de 12 danske fund som er de essentielt vigtigste og mest centrale (uanset konteksten: hvem, hvor, hvornår og hvorfor) – skulle vi måske tværtimod forsøge at formidle den arkæologiske videnskabs diskussioner, overvejelser og erkendelser i forbindelse med begrebet kontekst – på dette område kunne den arkæologiske videnskab sikkert bidrage en hel del til dagens samfund.

Kanon-ideen er altså ikke udpræget i overensstemmelse med fagets virke og erkendelser. I dagens politiske og samfundsmæssige situation er en kanon ikke en uskyldig appetitvækker – som nogle måske kunne forledes til at tro – en sådan vil derimod placere nutidens arkæologiske videnskab i en neo-nationalistisk og normsættende sammenhæng/rolle.

Essaysamlingen *Dansk Arkæologis Kanon* – trods alle odds

Af ovenstående fremgår det at jeg er modstander af en dansk arkæologisk kanon. Men nu er det jo ikke meningen at essaysamlingen *Dansk Arkæologis Kanon* kun skal indeholde en enkelt kanon, men flere, og derfor er vi måske i en lidt anden situation: Spørgsmålet er derfor om den samlede essaysamling *Dansk Arkæologis Kanon* vil kunne bidrage med noget nyt og interessant? Og hvilket signal en sådan vil udsende?

Sjovt kan det naturligvis blive at se hvilke fund (det være sig i forståelsen: genstande, anlægstyper eller lokaliteter) essayisterne vælger at pege på – stor variation vil der sandsynligvis blive. Interessant også hvilke begrundelser der gives: Hvilke udvælgelseskriterier benytter folk? Og i den sammenhæng bliver det især spændende at se eksemplificeringerne af hvad fundene kan bruges til at fortælle ... Så det vil blive interessant! Og der kán (forhåbentlig) komme noget nyt frem!

Sandsynligvis vil den samlede essaysamling byde på forskellige tilgange til både fortiden og den arkæologiske videnskab – perspektiverne vil være mange! Og på den måde vil essaysamlingen *Dansk Arkæologis Kanon* i og for sig selv blive et eksempel på at arkæologi ikke kan og må sættes ind i en normsættende rolle – hvad der er rigtigt, bedst og vigtigst afhænger af hvem, hvor, hvornår og hvorfor. Det er i de mange muligheder arkæologi kan bidrage til samfundet ...

Til trods for at kanon-ideen som sådan må afvises (se forrige afsnit), vil den foreslåede essaysamling altså alligevel kunne bidrage med noget nyt og interessant. Samlet set vil den endog, efter alt at dømme, sætte spørgsmålstejn ved selve kanon-ideen.

Essaysamlingens fundament - ændringsforslag

Denne indrømmelse får mig dog ikke til at mene at en essaysamling med titlen *Dansk Arkæologis Kanon* er en god ting – for med denne titel og retningslinjer der kræver at alle essay skal levere en kanon på 12 fund, spørger man udelukkende til indholdet af en kanon, mens selve kanon-ideen ikke sættes til debat. Med et sådant fundament vil signalværdien til både essayister og fremtidige læsere (omverdenen) være: at danske arkæologer (Forhistorisk Arkæologi v. Københavns Universitet) er positivt indstillet på at udpege en kanon; det eneste problem de (arkæologerne) har, er at finde frem til den helt rigtige. En sådan essaysamling vil derfor, alt andet lige, signalere støtte til kanon-ideen.

Jeg synes ikke at vi som udgiver af en essaysamling og institution, Forhistorisk Arkæologi v. Københavns Universitet, skal hverken fremstå eller være så ureflekterede. Tværtimod må vi – i tråd med den debat der har været i det øvrige samfund – også sætte selve kanon-ideen til debat. Essaysamlingen skal altså også kunne rumme essay der ikke går ind for en dansk arkæologisk kanon. Det tegner den, med de hidtidige udmeldinger, ikke til at kunne. Essayisten skal være meget, nærmest selvmodsigende, kreativ hvis han/hun er modstander af kanon-ideen, men alligevel (tvunget af krav i retningslinjerne) udpeger en. Kreativitet er naturligvis en god ting, og nemt er der jo ingen der har sagt det skal være ... og den tilsyneladende umulige opgaven vil måske kunne løses af et originalt hoved – måske ved at gribe til satire? Men vil man sikre en bred debat, hvor ingen i princippet allerede på forhånd er udelukket, vil det bedste dog være at udforme essaysamlingens titel og retningslinjer så både pro og kontra kan komme til orde på lige betingelser.

Det gøres let ved simpelt hen at sætte et spørgsmålstejn sidst i essaysamlingens titel: *Dansk Arkæologis kanon?* Med dette lille spørgsmålstejn er det pludselig både selve kanon-ideen og en evt. kanons indhold der problematiseres. Hvilket indebærer at essayisten frit kan vælge om han/hun vil komme med et forslag til en arkæologisk kanon eller diskutere kanon-ideen som

sådan. Denne bredde kan yderligere understreges ved at tilføje en undertitel: – *hvorfor, hvordan eller hvorfor ikke.*

Den (nye) rumligere problemstilling skal naturligvis også fremgå af retningslinjerne/oplægget til årets essaysamling. Problematikkerne spænder (nu) fra overvejelser om en kanon er en god ide til hvad den i givet fald skal indeholde: Om hvilken betydning en sådan vil få for arkæologiens forhold til omverdenen? Om en kanon vil kunne favne og være i overensstemmelse med fagets praksis og erkendelser? Om en kanon udelukkende skal bestå af fund? Om disse skal være gjort i Danmark? Om hvilke udvælgelseskriterier man med fordel kan anlægge? Om ...?

Fokuseringen på konkrete arkæologiske fund forsvinder – ikke kun for essayister der er imod kanon-ideen, men også for dem der er for. Til gengæld vil mulighederne for hvordan og hvad den enkelte essayist kan beskæftige sig med og problematisere, blive langt større. Under det hele titter det basale spørgsmål stadig frem: hvad kan og skal den arkæologiske videnskab bidrage med til dagens samfund?

Afslutning

Allerede i indgangen til herværende skrift undrer jeg mig over at initiativtagerne til essaysamlingen synes at det er en god idé med en dansk arkæologisk kanon. En så god idé at de opfordre os alle til at give forslag til hvordan en sådan skal se ud. De har tilsyneladende slet ikke overvejet at andre kan have en anden holdning, men formentlig spontant udråbt: ”Kanon – so ein ting mussen wir også ha“. Men det er ikke alle der mener at en dansk arkæologisk kanon er en god idé! Og i ovenstående har jeg skitseret hvorfor jeg er imod en sådan.

Initiativtagerne til essaysamlingen skriver det ikke, men de er uden tvivl inspireret af kulturminister Brian Mikkelsens ønske om at få udformet en national kulturkanon og den samfundspolitiske debat dette har afstedkommet. Jeg har her givet udtryk for min positive holdning til et initiativ der tager afsæt i en aktuel samfundsdebat. Det er et spændende tiltag! Men jeg har samtidig gjort opmærksom på at en essaysamling hvor ordet kanon indgår må og vil blive set i denne samfundspolitiske kontekst, og at essaysamlingen ikke blot er en uskyldig appetitvækker eller øvelse, men derimod udsender et signal til omverdenen.

I forlængelse heraf har jeg derfor fremsat den holdning at en essaysamling udgivet af vores institut ikke bør være – ej heller fremstå som – en ureflekteret støtte til kanon-ideen. Men derimod skal give plads til både tilhængere og modstandere af en dansk arkæologisk kanon – på lige betingelser! Det er der ikke hvis det kræves at alle essay skal indeholde et forslag til en kanon. Et sådant krav må derfor stryges i de endelige retningslinjer for essayene. Og jeg foreslår, i tråd med ovenstående, at essaysamlingen får titlen:

Dansk Arkæologis Kanon?

- hvorfor, hvordan eller hvorfor ikke

Jette Rostock, København 25. april 2005